

Cserniczkó István – Hires-László Kornélia – Karmacs Zoltán – Márku Anita – Molnár D.
István – Máté Réka – Tóth-Orosz Enikő

Hungarians and the Hungarian Language in Transcarpathia (*Várad Krisztián*)

TERMINI EGYESÜLET. TÖRÖKBÁLINT. 2023. 220 OLDAL

A kárpátaljai magyar kisebbség elmúlt száz éve

A *Hungarians and the Hungarian Language in Transcarpathia* című kiadvány a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont és a Termini Egyesület gondozásában jelent meg 2023-ban. A könyv korábban csak magyar és ukrán nyelven volt elérhető. Az angol nyelvű fordításnak köszönhetően a szerzők egyszerre kívánnak a nemzetközi olvasóközönséghez szólni, valamint a korábbi kiadások frissített, bővített

verzióját kínálják az olvasóknak. A kiadvány célja, hogy azok is átfogó képet kapjanak a kárpátaljai magyarság múltbéli és jelenlegi nyelvi és társadalmi helyzetéről, akik nem rendelkeznek a témához kapcsolódó előzetes ismeretekkel.

A könyvben az előszót követően tizenkét fejezet kapott helyet, amelyek a kárpátaljai magyar kisebbség elmúlt száz évének különböző szempontok szerinti bemutatásával foglalkoznak. Számos színes térkép, diagram és fényképfelvétel teszi még érdekesebbé és szemléletesebbé a kiadvány tartalmát.

Az előszóból megtudhatjuk, hogy az első világháború után az addig évszázadokon át egységes magyar nyelvterület kisebb részterületekre esett szét a trianoni békeszerződés következtében. Határokon átívelő nyelvjárási régiók jöttek létre Magyarországon és a szomszédos államokban, amelyeket a szerzők könnyen áttekinthető térképeken szemléltetnek. Az elmúlt száz évben Kárpátalja több állam kötelékébe tartozott, beleértve Csehszlovákiát, a Magyar Királyságot és a Szovjetuniót, míg 1991-ben végül a független Ukrajna részévé vált. A kiadvány célja annak bemutatása, hogy a területen élő magyar kisebbség hogyan tudta megtartani anyanyelvét, nemzeti identitását és kulturális háttérét a történelem viharai közepette.

Az első fejezet a kárpátaljai magyarság demográfiai háttérével foglalkozik. Az első és máig egyetlen hivatalos ukrainai népszámlálásra 2001-ben került sor. Ennek adatai alapján Ukrajnában több mint 156 ezer ember vallotta magát magyarnak, ez az ország akkori lakosságának 0,3%-át jelentette. Ezután a kutatók diagramok segítségével mutatják be Kárpátalja népességének a változásait 1880 és 2021 között. Ukrajnában a teljes magyar nemzeti kisebbség 96,8%-a Kárpátalján él, ez 151 ezer embert jelent (Kárpátalja népességének 12,1%-a) a 2001-es adatok szerint (Molnár–Molnár D. 2005: 20–21). Gyakoriak az ukrán–magyar etnikailag vegyes házasságok. A kedvezőtlen politikai és társadalmi

változások következtében azonban a kárpátaljai magyarság lélekszáma csökkenő tendenciát mutat az elmúlt években.

A második fejezetben a magyar nyelvű oktatás helyzetéről esik szó, amelynek Kárpátalján hosszú múltra visszatekintő hagyománya van. A szerzők aggodalmukat fejezik ki a kárpátaljai magyarság anyanyelvű oktatását illetően, mivel nincs minden településen magyar nyelvű iskola, és Kijev 2017-től folyamatosan olyan oktatási és nyelvtörvényeket fogadott el, amelyek szűkítik a nemzeti kisebbségek anyanyelvi oktatáshoz fűződő jogait. A probléma súlyosságát szemléletes ábrák foglalják össze.

A harmadik fejezet a vallás és a magyar nyelv kapcsolatát mutatja be. A kárpátaljai magyarok döntő többsége református, illetve római vagy görög katolikus vallású. Érdekes adatokat olvashatunk Ukrajna és Kárpátalja vallási összetételéről, valamint a magyar kisebbség templomba járási szokásairól.

A negyedik fejezet témája a nyelvpolitika és a nyelvi jogok. A történelmi áttekintésnek köszönhetően kiderül, hogy az elmúlt száz évben Kárpátalján az államnyelv funkcióját betöltötte már a magyar, a cseh és a szlovák, a rutén, az orosz, és az ukrán nyelv is. A gyakori államváltozások következtében a legtöbb kárpátaljai lakos élt már legalább két eltérő ország polgáraként, két eltérő hivatalos nyelv használata mellett. A 2019-es államnyelvi törvényt követően megszűnt a magyar nyelv hivatalos státusza regionális és lokális szinten az összes többi nemzeti kisebbség anyanyelvével együtt. Ez azt jelenti többek között, hogy fokozatosan eltűnnek a kétnyelvű helység- és utcanévtáblák, valamint a kétnyelvű kiírások a hivatalos intézmények falain és a nyilvános színtereken.

Az ötödik fejezet a nyelvhasználatról szól. Statisztikai adatok alapján mutatják be a 19–20. század fordulójának magyar nyelvű lakosságát Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyékben. A kiadványban azt is részletezik, hogy a 2000-es években a magyar nyelv használata egyre inkább a magánszférára korlátozódik (például a templomban, a családban), míg a nyilvános színtereken az ukrán többségi nyelv használata növekszik (például a hivatalokban, az állami intézményekben). Ennek következtében a kárpátaljai magyarok döntő többsége kétnyelvű, sokan azonban csak az anyanyelvüket beszélik magas szinten. A szerzők kétnyelvű feliratokkal és táblákkal szemléltetik Kárpátalja nyelvi tájképének a jellegzetességeit. Mivel többnyelvű régióról van szó, az emberek nyelvi repertoárja is több nyelvet és nyelvváltozatot tartalmaz. A határon túli magyar kisebbségek nyelvhasználatában megjelennek az államnyelvi kölcsönszók, amelyeket a Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat online szótárában és adatbázisában foglalnak össze a Kárpát-medence összes szegletéből (Benő et al. 2020). Emellett szó esik még a kódváltás és az internetes nyelvhasználat jellegzetességeiről is a kárpátaljai magyarok körében.

A hatodik fejezet a kárpátaljai névhasználat eltéréseit mutatja be a magyarországi gyakorlattal szemben. Kárpátalján ugyanis használatos az apai név, amely olyan névformákat eredményez, mint a *Nagy Béla Sándorovics* vagy *Alekszandrovics*. A személynevek a hivatalos dokumentumokban cirill betűkkel jelennek meg, de az ukrán útlevelekben feltüntetik a transliterált változatokat is. Ennek eredményeként egy kárpátaljai magyarnak három névváltozata is van: egy magyar név (*Barkáts Jenő*), egy ukrán cirill betűs név (*Боркач Євген Ілліч*) és egy transliterált névforma (*Borkach Yevhen Illyich*). Eltérés mutatkozik az asszonynévformákban is, mivel Magyarországon hivatalosan regisztrálható névforma

a *Nagy Pálné* vagy a *Nagyné Kis Éva*, míg Ukrajnában csak a *Nagy-Kis Éva* vagy a *Kis-Nagy Éva* elfogadott.

A hetedik fejezetben a kárpátaljai időzónákról esik szó. A területen élő magyarok ugyanis egyszerre több időzónának megfelelően tudják kezelni például a boltok nyitvatartási idejét. Létezik a *helyi idő szerinti* órahasználat (közép-európai időzóna), és a *kijevi idő szerinti* órahasználat (kelet-európai időzóna), amelyek között egy óra eltérés van. Ennek eredményeként eltérő formában van kiírva a nyitvatartási idő a legtöbb gyógyszertárban, boltban, étteremben és egyéb nyilvános helyeken.

A nyolcadik fejezet a nyelv és a gazdaság kapcsolatára világít rá. A kárpátaljai magyarság még átfogóbb bemutatásához járul hozzá Ukrajna gazdasági helyzetének a jellemzése, amely a 2008-as globális válság és a 2014 óta tartó kelet-ukrajnai fegyveres konfliktus következtében nagy ingadozást mutat. Sajnos Kárpátalja helyzete még az országos átlagnál is rosszabb, de a különböző magyarországi gazdaságélénkítő programok és támogatások hozzájárulnak a vidék fejlesztéséhez. A vállalkozók munkáját nehezíti, hogy a 2021-es államnyelvtörvény értelmében csak ukrán nyelven engedélyezett a vásárlók és fogyasztók kiszolgálása. E jogszabály megsértése súlyos pénzbírságot von maga után.

A kilencedik fejezet Kárpátalja többnyelvű nyelvi tájképével foglalkozik. A kétnyelvű településeken a legtöbb nyilvános felirat legalább két nyelven (ukránul és magyarul) szerepel. Bár az állami hivatalok táblái többnyire csak ukrán nyelvűek, a magyar többségű Beregszászi járásban gyakoriak a kétnyelvű feliratok a közigazgatási, az oktatási és az egészségügyi intézmények falain is. A szerzők rengeteg képanyaggal szemléltetik, hogy az eltérő nyilvános színtereken milyen formában jelennek meg a magyar, ukrán, angol és orosz nyelvű kiírások.

A tizedik fejezetben a kárpátaljai magyarság érdekképviseleti szervezeteivel ismerkedhetnek meg az olvasók. Szó esik többek között a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ), az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség (UMDSZ), a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség (KMPSZ), a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége (MÉKK) és a Kárpátaljai Magyar Akadémiai Tanács (KMAT) által végzett társadalmi és politikai tevékenységekről, valamint a magyar nemzetiségű képviselők megjelenéséről helyi, regionális és országos szinten egyaránt.

A tizenegyedik fejezet folytatja az előzőekben megkezdett gondolatmenetet, és a kárpátaljai decentralizáció következményeiről ír. 2020-tól Ukrajnában az addigi 490 járásból csak 136 maradt meg. Kárpátaljai viszonylatban a 13-ból 6 járás lett, a 337 helyi önkormányzatból pedig 64 kistérség. Az ukrán többségű településekkel való egyesülés következtében csökkent a magyarság részaránya az újonnan létrejött közigazgatási egységekben. A reformalkotók nem vették figyelembe a kárpátaljai magyar érdekképviseleti szervezetek azon igyekezetét, hogy egy magyar többségű régiót hozzanak létre. A decentralizáció következményeit jól átlátható térképek és táblázatok segítségével összesíti a könyv, külön kitérve mindegyik járásra, kistérségre és a hozzájuk tartozó települések magyarságának a részarányára.

A tizenkettedik – és egyben utolsó – fejezet egyfajta összefoglalóként szolgál, amelyben a magyar nyelv kárpátaljai jövőjéről és túlélési esélyeiről ejtenek szót a szerzők. Bár a kárpátaljai magyarok az elmúlt száz évben több különböző államhoz tartoztak, és az anyanyelvhasználati jogaikat egyre inkább

korlátozzák, a magyar nyelv magas presztízse tovább él Kárpátalján, és magyar nyelvű feliratokkal még ma is találkozhatunk a köztereken. A kötet egy reménykeltő gondolattal zárul: amíg fennmarad a magyar kultúra és a magyar nyelvű oktatás Kárpátalján, addig a magyar nyelv és a kárpátaljai magyar kisebbség sem fog eltűnni.

Összességében elmondható, hogy az angol nyelvű kiadvány részletesen bemutatja a kárpátaljai magyarság és a magyar nyelvhasználat jellegzetességeit demográfiai, oktatási, vallási, nyelvpolitikai, földrajzi, gazdasági és jogi szempontból is. A fejezetek logikus felépítésűek, nyelvezetük közérthető, a színes térképek, diagramok és fényképek pedig még érdekesebbé és szemléletesebbé teszik Kárpátalja többnyelvű régiójának a bemutatását. A kiadvány értékes ismeretekkel szolgál nemcsak a külföldi laikus olvasóknak, hanem a magyarországi többnyelvűség-kutatók és a határon túli magyarság nyelvhasználata iránt érdeklődők számára is.

A jelen ismertetés elkészítését Magyarország Collegium Talentum programja támogatta.

Irodalom

Benő Attila – Juhász Tihamér – Lanstyák István 2020. A Termini „határtalan” szótára. *Magyar Tudomány* 181: 153–163. <https://doi.org/10.1556/2065.181.2020.2.2>

Molnár József – Molnár D. István 2005. *Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében*. Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség Tankönyv- és Taneszköztanácsa. Beregszász.

Varadi, Krisztián: The last hundred years of the Hungarian minority in Transcarpathia

Az írás szerzőjéről

Varadi Krisztián
doktori hallgató
oktató

Pannon Egyetem,
Többnyelvűségi Nyelvtudományi Doktori Iskola;
Veszprém

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Filológia Tanszék
Beregszász, Ukrajna

varadikrisztian98[kukac]gmail.com
ORCID: 0000-0001-7554-4158